

Yahudilik'te Sürgün Teolojisi: Tanrısal Bir Ceza Olarak Sürgün

Ali Osman KURT*

Abstract

In this work, we have talked about Jewish exile in the time of Nebuchadnezzar, king of Babylon. In the Jewish literature this exile was evaluated not only the historical, but also theological and ideological. In the Jewish literature, the exile is not just a bare historical event; it was also considered as the divine punishment in turn of their sins, while their evildoers who expelled them in the exile were also seen as envoys whom God had selected as the punishment of the Jewish people. However, in the matter of their repentance and correction of themselves they would have some divine promises that would make them turn to their own land.

Key Words: Judaism, Israel, Judah, Jerusalem, Temple, Exile, Assyria, Babylon.

Giriş

Yahudi tarihi, isyanlar, savaşlar ve sürgünlerle doludur. Yahudiler tarihte birçok kez, kendi topraklarından başka ülkelere sürgüne gönderilmişlerdir. Bu sürgünler içerisinde Yahudiler üzerinde en büyük etkiyi hiç şüphesiz Babil sürgünü yapmıştır.

Yahudi literatüründe Yahudilerin yaşadıkları sürgünler, yalnızca tarihsel birer olay olarak değil, Yahudilerin işledikleri günahlara karşılık tanrısal bir ceza olarak değerlendirilmiş; Yahudileri sürgüne gönderenlerse, Yahudileri cezalandırmak için Tanrı tarafından seçilmiş birer elçi olarak telakki edilmiştir. Bunun bir sonucu olarak, sürgünle ilgili bir Yahudi teolojisi geliştirilmiştir: Sürgün, Yahudilerin haddi aşmaları ve günahları sebebiyle tanrısal bir cezalandırmadır.

* Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, (e-posta: ali_osman_kurt@hotmail.com)

Yahudiler, birçok kez kendi topraklarından sürgün edilmelerine rağmen, Yahudi kutsal metinlerinde üzerinde en çok durulan sürgün, Babil sürgünüdür. Tanah'ta, Kuzey İsrail krallığında yaşayan on Yahudi kabilesinin önceki bir dönemde Asurlularca sürülmesi, Güney Yahuda'da yaşayan iki Yahudi kabilesinin Babil'e sürülmesi kadar önemle ele alınmamış ve ağıtlar yakılmamıştır.

Bu çalışmamızda, Babil sürgünü çerçevesinde Yahudilik'teki sürgün teolojisini ortaya koymaya çalıştık.

Sürgün Hakkında Teolojik ve İdeolojik Yaklaşımlar

Kudüs'ün MÖ 587 yılında tahrip edilmesi, Yahudi tarihinde çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Yahudilerin Babil'deki yaşantıları çok kötü olmamasına ve oraya uyum sağlamalarına rağmen, anavatanlarından sürgüne gitmek onları çok derinden etkilemiştir.¹ Özellikle mabedin yıkılması² ve Davud krallığının sona ermesi, ciddi kültürel ve teolojik sarsıntı meydana getirmiş, insanların zihninde çok derin etkiler bırakmıştır.³ Çünkü Yahudiler, Davud krallığının devamlılığına,⁴ Kudüs'ün her türlü

¹ Leo Trepp, *Judaism: Development and Life*, Dickenson Publishing Company, Belmont-California, 1966, s. 13; James Sanders, *"The Exile and Canon Formation"*, Exile: Old Testament, Jewish, Christian Conceptions, (ed. James M. Scott), Brill, Leiden, New York, Köln, 1997, s. 37.

² Peter R. Ackroyd, mabedin durumunun belirsiz olduğunu söyler. Tanah'ta yer alan bilgilere göre, mabet yakılmış (II. Krallar 25/9), mabedin tunç direkleri ve ayaklıkları Keldaniler tarafından parçalanmış, diğer kıymetli eşyalarıyla birlikte Babil'e götürülmüştür. (II. Krallar 25/13-17). Hatta mabette bulunan On Emir levhalarının bulunduğu sandığın bile tahrip edildiği iddia edilirken, sunağın yıkıldığına dair açık bir ifade yoktur. Zira Yeremya 41/4-5'de, Gedalya döneminde bile mabette takdimelerin devam ettiği görülür. Josephus Yeremya'da geçen bu bölümü, ibadete ilişkin atıfları atlayarak yeniden yorumlar. Her ne kadar mabette takdimelerden söz edilse de, *I. Krallar 8*'de mabedin bir kurban mekânı-olmaktan çok bir dua mekânı olduğu vurgulanır. Ackroyd, Kudüs mabedinin kutsallığını kaybettiğinin hiçbir zaman düşünülmediğini, tekrar kullanımını için bazı girişimlerin olduğunu söylemektedir. Peter R. Ackroyd, *Exile and Restoration/A Study of Hebrew Thought of the Sixth Century B.C.*, The Westminster Press, Philadelphia, 1975, s. 25-29.

³ J. Maxwell Miller-John Haralson Hayes, *A History of Ancient Israel and Judah*, The Westminster Press, Philadelphia, 1986, s. 416; Edwin M. Yamauchi, *"The Exilic and Postexilic Periods: Current Developments"*, Giving the Sense: Understanding and Using Old Testament Historical Texts, (ed. Michael A. Grisanti, David M Howard), Kregel Publications, America, 2003, s. 300; Georg Fohrer, *History of Israelite Religion*, (Translated by David E. Green), S.P.C.K., London, 1975, s. 307; John Bright, *A History of Israel*, SCM Press, London, 1962, s. 328; Stuhlmüller Carroll, *"Post-Exilic Period: Spirit, Apocalyptic"*, The Jerome Biblical Commentary-The Old Testament, I, (ed. Raymond E. Brown-Joseph A. Fitzmyer and Roland E. Murphy), Prentice-Hall, New Jersey, 1968, s.

saldırılarından korunacağına ve fethedilemezliğine⁵ inanmışlardı.⁶ Sürgün döneminde ortaya çıkan ve sürgün sonrası dönemde gelişerek devam eden bu dinî inanç, şehrin ve mabedin yıkılıp Davud krallığının sona ermesiyle büyük oranda kaybolmuştur.⁷ Bunun da ötesinde, Yahve'nin ikamet etmek için seçtiği mekân olan Kudüs mabedinin de yıkılması, Yahudiler üzerinde çok daha büyük bir etki bırakmıştır.⁸ Philo, sürgünü ölümden bile daha ağır bir ceza olarak görmüştür. Çünkü ölüm, sıkıntıları sona erdirirken, sürgün yeni şanssızlıkların ve sıkıntıların başlangıcı olmuştur.⁹

Talmud'da Yahudilerin Babil'e gönderilmesinde tanrısal bir müdahalenin olduğu, sürgün için başka yerlerin değil de, Babil'in seçilmesinin tarihsel bir öneminin bulunduğu belirtilmektedir. Talmud'un ifadesine göre, "*Tanrı onları annelerinin evine geri göndermiştir. Bir adam hanımına kızdığı zaman onu nereye gönderir? Annesinin evine*"¹⁰ Buradan da anlaşılıyor ki, Yahudiler rasgele bir yere değil, ilk vatanlarına, yani ataları İbrahim'in ülkesine gönderilmişlerdir.¹¹ Tanrı'nın Yahudileri sürgüne gönder-

337; Bob Becking, "*Continuity and Discontinuity After the Exile: Some Introductory Remarks*", *The Crisis of Israelite Religion/Transformation of Religious Tradition in Exilic and Post-Exilic Times*, (ed. Bob Becking-Marjo C. A. Korpel), Brill, Leiden, 1999, s. 4.

⁴ I. Krallar'da Yahve Süleyman'a "...babam Davut'a vaat ettiğim gibi İsrail üzerinde senin krallığının tahtını ebediyen pekiştiririm" vaadinde bulunmuştur. (*I. Krallar 9/5*). Ayrıca Peygamber Natan kral Davut'a, Tanrı'nın bir kelamı olarak, krallığının ebediyen emniyete olacağı ve tahtının ebediyen sabit olacağı sözünü vermiştir. Bkz. *II. Samuel 7/4-17*.

⁵ Yeremya Peygamber'in mabet vaazında, kendilerini düzeltmeyip günaha devam ederlerse, tanrının ismiyle çağrılan ve güvendikleri mabedin de yıkılabileceğini söylediği sözlerine (*Yeremya 7 ve 26. bablar*), insanların öldürmeyi bile düşünecek kadar çok sert tepki göstermelerinin sebebi, şehir ve mabetle ilgili bu inançlardır. Bkz. Carl Schultz, "*The Political Tensions Reflected in Ezra-Nehemiah*", *Scripture in Context: Essays in the Comparative Method*, (ed. Carl D. Evans, William W. Hallo, and John B. White), The Pickwick Press, Pittsburgh, 1980, s. 221; 235.

⁶ Yahudiler, Davut ve soyunun krallık için Yahve tarafından seçildiğine, kraliyet sarayının korunması ve takdisi yönünde ilahî vaadin olduğuna inanıyorlardı. Bkz. Peter Ross Bedford, *Temple and Restoration in Early Achaemenid Judah*, Brill, Leiden, 2000, s. 4.

⁷ Leo W. Schwarz (ed.), *Great Ages and Ideas of the Jewish People*, Random House, New York, 1956, s. 73; Schultz, 221.

⁸ Yamauchi, 300

⁹ Bunun için bkz. Louis H. Feldman, "*The Concept of Exile in Josephus*", *Exile: Old Testament, Jewish, Christian Conceptions*, (ed. James M. Scott), Brill, Leiden, New York, Köln, 1997, s. 146.

¹⁰ Bkz. TB, Pesahim 87b. Isaiiah Gafni, Babil Talmudu'nun Münih yazmalarında "annesinin evine" yerine "babasının evine" ifadesinin kullanıldığını, bunun da Yahudilerin atası İbrahim'e bir atf olduğu belirtilmektedir. Çünkü İbrahim, sadece ilk İbranî değil, aynı zamanda bir "Babillî"dir. Bkz. Isaiiah Gafni, "*Babylonian Rabbinic Culture*", *Cultures of Jews/ A New History*, (ed. David Biale), Schocken Books, New York, 2002, s. 254, 229.

¹¹ Gafni, 223.

me gerekçesi, yine Talmud'un ifadesine göre, Yahudilerin sayılarını artırmak içindir.¹²

Yahudiler için Kudüs'ün ve mabedin tahrip edilmesi ile Babil'e sürgün edilme olayları, intikam isteği ile pişmanlık hissini aynı anda oluşmasını sağlayan travmatik bir tecrübe olmuştur. İntikam duygusu yalnızca Babililere karşı değil,¹³ aynı zamanda yıkıma sevinen ve bundan faydalanmaya çalışan komşuları Edom'a karşı olmuştur.¹⁴

Sürgün, Yahudiler için, yalnızca ülkelerinden fizikî olarak koparılma değil, aynı zamanda Tanrı'dan uzaklaşma anlamı taşımaktadır. Sürgünün bir anlamı da, Yahudilerin Yahudi dininin ve milletinin merkezi kabul edilen Kudüs'le ve özellikle mabetle bağlarının kopmasıdır.¹⁵ Bu nedenle Babil sürgününe giden Yahudiler, "eğer seni unutursam ey Yerusâlim, sağ elim hünerini unutsun. Eğer seni anmazsam, eğer Yerusâlim'i baş sevincimden üstün tutmazsam, dilim damağuma yapışsın"¹⁶ şeklinde ağıtlar yakmışlardır.

Sürgün hakkındaki yorumlar genel olarak bir kaç başlık altında toplanabilir:

- a. Sürgün, Yahudilerin işledikleri günahlar sebebiyle, tanrısal bir cezalandırmadır;
- b. Yahudileri sürgüne gönderen yabancı krallar, onları cezalandırmak için Tanrı tarafından gönderilen elçilerdir;
- c. Sürgün, işlenen günahların cezası tamamlandıktan sonra, sona erecektir.

Yahudilik'te sürgün olayı, sosyolojik ve tarihsel olduğu kadar, aynı zamanda dinî ve ideolojik bir konudur.¹⁷ Yahudilerin Tanrı ile olan ilişkilerinin tarihî bir kaydı¹⁸ olan Tanah'ın pek çok yerinde Yahudilerin kendi topraklarından sürülmesi, "günah-sürgün ve dönüş"¹⁹ şeklinde dinî ve ide-

¹² Bkz. TB, Pesahim 87b.

¹³ Bkz. İşaya 47; Yeremya 51; Mezmurlar 137.

¹⁴ Bkz. Hezekiel 25/12-14; 35/1 vd; Obadiah; Malaki 1/3-5; Mezmurlar 137/7; Yeremya'nın Mersiyeleri 4/21-22.

¹⁵ Shemaryahu Talmon, "Exile and Restoration" in the Conceptual World of Ancient Judaism", Restoration: Old Testament, Jewish, and Christian Perspectives, (ed. James M. Scott), Supplements to the Journal for the study of Judaism 72, Brill, Leiden, 2001, s. 110-111.

¹⁶ Bkz. Mezmurlar 137/5-6.

¹⁷ Talmon, 110.

¹⁸ Muhsin Akbaş, Yahudi Düşüncesinde Holocaust ve Tanrı, Ayraç yay., Ankara, 2002, s. 22.

¹⁹ Krş. Yeremya 24, 29, Hezekiel 4.

olojik bir zeminde ele alınmaktadır.²⁰ Muzaffer düşmanları tarafından ülkelerinden çıkarılan Yahudiler, bu olayları ferdî ve kolektif olarak haddi aşmaları sebebiyle, *tanrısal bir ceza* olarak yorumlamışlardır.²¹

Gerek sürgün öncesi dönemden söz eden Deuteronomistik tarihte,²² gerekse sürgünü bizzat yaşamış veya sürgünde doğmuş peygamberlerin kitaplarında,²³ bu konu oldukça önemli bir yekûn tutmaktadır.²⁴ Bu kitaplarda tarihsel bilgilerin yanında, genellikle Yahudilerin içine düştükle-

²⁰ Lester L. Grabbe, "Israel's Historical Reality After the Exile", *The Crisis of Israelite Religion/Transformation of Religious Tradition in Exilic and Post-Exilic Times*, (ed. Bob Becking-Marjo C. A. Korpel), Brill, Leiden-Boston-Köln, 1999, s. 31; Karl Heinrich Cornill, "Ezekiel", *The Jewish Encyclopedia*, (ed. Isidore Singer), V, Funk and Wagnalls Company, New York and London, 1903, s. 314, 316; Michael A. Knibb, "The Exile in the Literature of the Intertestamental Period", *Heythrop Journal*, 17 (1976), s. 264-265.

²¹ Talmon, 110; Donald J. Georgen, *The Mission and Ministry of Jesus*, Wilmington, Delaware, 1986, s. 47.

²² *Deuteronomistik Tarih*, "nebüüm risonîm" olarak isimlendirilen Yeşu, Hâkimler, Samuel ve Krallar kitaplarına verilen genel isimlendirilmedir. Bu tarih, İsrail halkının yeni bir bölgeye geldikleri dönemden Babil sürgününe gönderildikleri dönemi kapsamaktadır. Bkz. Richard Elliott Friedman, *The Exile and Biblical Narrative/The Formation of the Deuteronomistic and Priestly Works*, Scholars Press, California, 1981, s. 1; Ackroyd, 62-64.

²³ Sürgünün hemen öncesi veya sürgün dönemini bizzat yaşamış büyük peygamberlerin Talmud'daki sıralaması, *Yeremya*, *Hezekiel* ve *İşaya* şeklindedir. Talmud'daki bu sıralamanın tarihsel sıralamadan ayrılışının gerekçesi olarak şunlar kaydedilmektedir: "Kral-lar kitabı, mabedin yıkılması felaketiyle sona ermekte; Yeremya kitabının tamamı felaketten söz etmekte; Hezekiel, felakete başlamakta, ancak teselli ile son bulmaktadır. İşaya kitabı ise bütünüyle teselliden bahsetmektedir. Bu sebeple biz, felaketin yanına felaketi, tesellinin yanına teselliye yerleştiriyoruz." (Bkz. *Baba Batra 14b*). Bu düzenleme, bazı erken dönem Kutsal Kitap sıralamalarında göz önüne alınmışken, Kutsal Kitabın ilk basımlarında, mevcut metinlerde olduğu gibi, genellikle *İşaya*, *Yeremya* ve *Hezekiel* şeklinde kronolojik sıralama esas kabul edilmiştir. Talmud'da Hezekiel kitabının ikiye ayrılması, Josephus'un "Hezekiel arkasında iki kitap bırakmıştır" ifadesini çağrıştırmaktadır. Hezekiel kitabının 1-24. bölümleri İsrail'in yaşayacağı felaketlerle ilgili iken, 25-48. bölümleri teselliyle ilgilidir. Bir bütün olarak bakıldığında, Hezekiel'in kitabı "tövbe" ve "kurtuluş", "hüküm" ve "yeniden yapılanma" ile ilgili olduğu görülür. Bkz. Moshe Greenberg, "Ezekiel", *Encyclopaedia Judaica*, CD Edition; Cornill, V/316.

²⁴ I. Krallar'da İsrail krallığında tahtının ebedi olmasının şartı olarak Yahve'nin emirlerini yürek bütünlüğü ile yapıp, doğrulukla yürüme ve hüküm ve kanunları tutma ileri sürülmektedir. Devamla "ardından yürümekten dönerseniz, önünüze koyduğum emirleri ve kanunlarımı tutmaz, fakat gidip başka ilahlara kulluk ederseniz ve onlara taparsanız, o zaman İsrail'i kendilerine verdiğim diyardan söküp atacağım ve ismime takdis ettiğim bu evi önümden atacağım ve İsrail bütün kavimler arasında mesel ve eğlence olacak" denilmektedir. Bkz. I. Krallar 9/4 vd. (Bu konudaki değerlendirmeler için bkz. Friedman, 1-43). Ölü Deniz Yazmaları'nda da sürgünün İsrail'in günahları yüzünden olduğu belirtilerek şöyle denilmektedir: "Çünkü onlar Tanrı'ya ihanet edip ondan vazgeçtiklerinden, Tanrı, yüzünü İsrail'den ve mabedinden ters yöne çevirdi ve onları kılıçtan geçirdi." Bkz. Geza Vermes, *Ölü Deniz Parsömenleri/Kumran Yazıtları*, (çev.: Nurfer Çelebioğlu), Nokta Kitap yay., İstanbul, 2005, s. 149.

ri bu kötü durum ve sebepleri hakkında teolojik yorumlar yapılmaktadır. Önce kuzey İsrail krallığı, ardından da güneydeki Yahuda krallığında yaşanan sürgünler, dönemin peygamberlerinin²⁵ uyarılarına kulak vermemenin sonucunda gerçekleştiği ifade edilmektedir. İşıya peygamber, kuzey İsrail krallığında halkı yerel ilahlara tapmaya zorlayan Kral Ahab'ın (M.Ö. 876–855), güneydeki Yahuda krallığında ise Kral Ahaz (MÖ 735–720) ve Kral Hezekiya'nın (MÖ 720–692) hükümdarlıkları sırasında, çok değil birkaç nesil sonra mabedin yıkılmasına yol açacak olan günahlara dikkat çekmiştir. Ancak asıl karanlık günlerin geleceğinin habercisi Yeremya peygamber olmuştur.²⁶

İşıya ve ondan önceki peygamberler, din ile siyaset arasındaki ilişkiyi, Tanrı'nın sözüne itaat etmemekle -ahde vefasızlık-²⁷ düşmana yenilme arasında bağlantı kurarak, askerî yenilginin gerçekte maddî zayıflıktan değil, ruhsal günah ve kirlenmeden kaynaklandığı şeklinde anlatmışlardır. İşıya'nın dediği gibi, Asur gibi uluslar Yahve'nin "*öfkесinin değneği ve gazabını elinde tutan*" ilahî habercileri olmuşlardır. Kudüs'ün düşeceği ve mabedin yıkılacağı kehaneti çıktıktan sonra, Yeremya artık Yahudilerin kalıcı gibi görünen bir sürgünden anavatanlarına döneceklerini haber vermeye başlamıştır. Yeremya haber verdiğinde onlar, dünya'nın en kutusal mekânının yerle bir edilemeyeceğini, Tanrı'nın buna izin vermeyeceğini, Yahve'nin diğer sahte tanrılara tapanlar tarafından yenilgiye uğratılmayacağını iddia etmişlerdir. Ancak Yahve, Yahudilere Tevrat'ın emirlerine uygun olarak yaşamaları gerektiğini, eğer Tanrı'nın aralarında yaşamasını hak etmezlerse, mabedin bile yıkılabileceğini öğretmek istemiştir. Yahudiler sonunda peygamberlerinin neyi öğrettiğini anlamışlardır: "*Yahudiler düşmanlarının tanrıları tarafından değil, kendi Tanrı'larına doğru dürüst hizmet edemedikleri için yenilmişlerdir.*"²⁸

²⁵ Asur imparatorluğunun sekizinci yüzyılın sonlarında Verimli Hilal'i ele geçirdikleri dönemle ilgili peygamberlerin çalışmalarından bugüne gelenler: *Amos, Hoşea, İşıya* ve *Mika*'nın çalışmalarıdır. Bu peygamberler öldükleri zaman İsrail haritadan silinmiş, Yahuda ise Asur imparatorluğunun hâkimiyeti altında onun bir kölesi olmuştur. Babil sürgünü öncesi döneme ilişkin olaylar, dönemin peygamberleri Hezekiel, İkinci İşıya kitaplarında ve sürgün sonrası dönemi ele alan Haggay, Zekarya, Trito-İşıya ve Malaki kitaplarında yer almaktadır. Bkz. David Aberbach, *Imperialism and Biblical Prophecy 750–500 BC*, Routledge, London and New York, 1993, s. 20; Ackroyd, 233–234.

²⁶ Rabi Benjamin Blech, *Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü*, (çev.: Estreya Seval Vali), Gözlem yay., İstanbul, 2004, s. 116–118.

²⁷ Trepp, 13.

²⁸ Blech, 119–121.

Yahudi inancına göre, yaşanan felaketler ilahî öfkenin bir sonucu olup²⁹ bu durum insanların ihmalden kaynaklanmaktadır.³⁰ MÖ 587 yılındaki felaket, 'tarihle inanç arasında bir gerilimi' ortaya çıkarmıştır. Yeremya'nın Mersiyeleri ile Tesniye'nin 28. bölümü ve diğer bölümleri arasında ilişki kurulmuş; felaket durumlarında yaşanan ikilemin çözümünün, '*felaketin ilahî bir hüküm*' olarak düşünülmesiyle mümkün olduğu iddia edilmiştir.³¹ Tıpkı İsrail toplumunun Tevrat'ın emirlerine uymadıklarında nelerle karşılaşacakları konusunda Musa'nın ölümünden önce söylediği sözler gibi,³² mabedin yıkılması ve Babil'e sürgün edilme öncesinde peygamber Yeremya da halkını uyarmıştır.³³ Yahudileri vaat edilen topraklara girmeden önce ilk olarak Musa, daha sonra Babil sürgünü öncesinde Yeremya uyarmıştır.³⁴

Yahudi kaynaklarında, yaşanan felaket ve sürgünler hakkındaki yorumlarda en çok üzerinde durulan husus, bunların Yahudilerin işledikleri günahlara karşılık *Tanrı'nın bir cezası* olduğu anlayışıdır.³⁵ Yine bu felaketler, onların unuttukları veya ihmal ettikleri dinsel yaşamı hatırlamalarına yardımcı araçlar olarak da görülmektedir.

Tanah'ın pek çok yerinde Yahudilerin Tanrı'nın sözünü dinlemediği için bir ceza olarak sürgüne gönderildiği ifade edilirken, sürgünde Tanrı'yı hatırlayıp onu yücelten ve kendilerini düzeltenlerle de bir ahit yapıldığından söz edilmektedir. Tanah'ta Asur kralı II. Sargon tarafından Samiriye'nin ele geçirilmesinin ardından halkın sürgüne gönderilmesinin sebebi olarak, İsrailoğullarının³⁶ Rabbe karşı suç işlemiş olmaları, başka ilahlardan korkmaları, gizlice yanlış işler yapmaları, Yahve'nin değil de başka milletlerin ve İsrail krallarının yapmış olduğu kanunlara uymaları gösterilmektedir.³⁷ Aslında İşaya'ya göre, İsrailoğullarını sürgüne gön-

²⁹ Bkz. Yeremya'nın Mersiyeleri 1/12; 2/1 vd.; 3/1; 4/11; 5/22, vb.

³⁰ Bkz. Yeremya'nın Mersiyeleri 1/14; 2/14; 3/40-42; 4/6; 5/7, 16.

³¹ Ackroyd, 46.

³² Bkz. Tesniye 28/58-68.

³³ Bkz. Yeremya 25/1-7.

³⁴ Rafael Eisenberg, *Israel and Mankind*, (ed. Ilse Eisenberg and Abraham Sutton), Feldheim Publishers, Jerusalem, 1991, s. 9.

³⁵ Bkz. II. Krallar 17/19-23; krş Tesniye 28/64-67.

³⁶ "İsrailoğulları" kavramının antik dönemde, üç politik oluşuma işaret ettiği söylenmektedir: 1. Kuzey krallığı (I. Krallar 19/10, 14; 20/27, 29; II. Krallar 13/5); 2. Kuzeydekiilerin sürgün edilişinden sonra Yahudahlılar (özellikle Hezekiel, Ezra, Nehemya ve Yeremya'da sıkça kullanılmaktadır); 3. Kuzey ve güney krallıklarının her ikisi için ortak olanlar. Bkz. Marc Brettler, *The Creation of History in Ancient Israel*, Routledge, London, 1998, s. 121.

³⁷ Bkz. II. Krallar 17/7 vd.; 18/12.

deren ve ülkelerini mahveden II. Sargon veya Sanherib değil, bizzat Yehova'dır.³⁸ Bu yüzden İşaya, Yahudilerin şekilsel dindarlığını şiddetli bir şekilde eleştirmekte, Yehova'yı memnun edecek davranışların bunlar olmadığını dile getirmektedir.³⁹

Yahudi krallarının savaşlarda mağlup olması da yine, kralın Yehova'ya inançtan uzaklaşmış başka tanrıların yolunda gitmesine dayandırılmaktadır. Örneğin II. Krallar kitabında, Kral Ahaz'ın Asurlularca yenilgiye uğratılması, onun günahkârca davranması ve Şam tanrılarına kurbanlar kesmesine bağlanırken;⁴⁰ II. Tarihler'de bunun Ahaz'ın din değiştirmesine karşılık, ilahî bir hüküm olduğu şeklinde değerlendirilmektedir.⁴¹

Yeremya, MÖ 587 yılında meydana gelen felaketi gerçek anlamda yaşayan peygamberlerden birisi olmasına rağmen, kitabının büyük bir bölümü, bu olay öncesi ve bu ana götüren yıllarla ilgilidir.⁴² Yeremya, Yahudiler için yakın bir zamanda sürgünün gerçekleşeceğini ve bu sürgünün yetmiş yıl süreceğini önceden haber veren bir peygamberdir.⁴³ Yeremya, sürgüne gidenleri övüp, onları kutsal toprakları yeniden imar edecek kimseler olarak nitelendirmiştir. Sürgüne gitmeyip topraklarında bırakılanların ise daha fazla yıkım yaşayacağını haber vermiştir.⁴⁴

Yehoyakin'in Babil'e sürgün edilmesinin beşinci yılında peygamberliğe başladığı söylenen Hezekiel peygamberin, gelecekle ilgili kehanetleri kendi adını taşıyan kitapta anlatılmaktadır. Tekvin'de yer alan "*salihlerin hatırı için bütün şehrin bağışlanacağı*"⁴⁵ ilkesine karşın, Hezekiel'de, "*içlerinde Nuh, Daniel ve Eyub bile olsa, bunların erdeminin yalnız kendilerini kurtar-*

³⁸ Bkz. İşaya, 6/12.

³⁹ Bkz. İşaya 1/11-17.

⁴⁰ Bkz. II. Krallar 16/10-18.

⁴¹ Bkz. II. Tarihler 28/8-11.

⁴² Ackroyd, 50.

⁴³ Bkz. Yeremya 25/11. Krş. Yeremya 25/12, 29/10.

⁴⁴ "Bir sepette çok iyi incirler vardı, turfanda incirler gibi; öteki sepette kötü oldukları için yenilemeyecek incirler, çok kötü incirler vardı... İyilik olsun diye bu yerden Kıldaniler diyarına gönderdiğim Yahuda sürgünlerini gözümde bu iyi incirler gibi tutacağım. İyilik olsun diye gözlerim onların üzerinde olacak ve onları yine bu diyara getireceğim ve onları bina edeceğim ve yıkmayacağım... Yahuda kralı Tsedekiya'yı ve reislerini ve bu diyarda artakalmış olan Yerusâlim'in bakiyesini ve Mısır diyarında oturanları bu kötü incirler nasılsa, öyle ele vereceğim... Kötülük için bütün dünya ülkeleri arasında öteye beriye atılsınlar diye, kendilerini süreceğim yerlerin hepsinde utanç ve mesel, eğlence ve lanetlik olsunlar diye onları ele vereceğim... Kendilerine ve atalarına verdiğim toprağın üzerinden silinip bitirilinceye kadar onların arasında kılıcı ve kılığı ve vebayı göndereceğim." Bkz. Yeremya 24/1-10.

⁴⁵ Bkz. Tekvin 18/24-33.

rabileceği, şehrin halkının bağışlanmayacağı"⁴⁶ söylenmektedir.⁴⁷ Hezekiel kitabında, Kudüs halkının işledikleri günahlar hakkında benzetmeler yapılmakta ve eleştirilmektedir.⁴⁸

Hezekiel başta olmak üzere birçok peygamber, İsrail ve Yahuda'nın başına gelen bu felaketleri, seçilmişlik ve ahit⁴⁹ merkezli ele almışlardır.⁵⁰ Bu düşünce, Yahuda kralı Manasse'nin döneminden itibaren (MÖ 687–642) Yahudi dinsel düşüncesine yerleşmiştir.⁵¹ Hezekiel, İsrail tarihinin tamamında bu ahit ihlalinin olduğunu görüp, kendi dönemi içinde bunun sonucunun bir ceza olacağını tahmin etmiştir. O, ahlakî bozulma karşısında,⁵² adalet, makullük ve Yahve'nin insanlarla ilişkisindeki düzenliliğe vurgu yapmaktadır. Bu, onun tövbeye çağrısı olduğu gibi, insan davranışlarının yanlışlarını ortaya koymasının da temeli olmaktadır. O, sürgündekilere tövbe etmeleri yönünde çağrıda bulunmaktadır.⁵³ Ayrıca Hezekiel insanların umursamazlığı karşısında, yeni bir "Çıkış" önermektedir.⁵⁴

Azarya'nın Duası ve Üç Genç Adamın Ezgisi isimli Apokrif kitapta,⁵⁵ Yahudilerin başlarına gelen felaketleri fazlasıyla hak ettikleri açık bir dille anlatılmaktadır. Kral Nebukadnezar tarafından kızgın fırına atıldığı söylenen Azarya, başlarına gelen felaketlerin kendi günahları yüzünden olduğunu söylemekte ve Tanrı'ya şu şekilde dua etmektedir: "Atalarımızın kutsal kenti Yeruşalim'in başına getirdiğin felaketlerde, doğru olanı yap-

⁴⁶ Bkz. Hezekiel 14/12–23.

⁴⁷ Hezekiel, Daniel'den çok önce yaşamış olmasına rağmen, kitabında Daniel'e yer vermiştir. Bu bir çelişkidir. Ginzberg, Hezekiel kitabının, Tevrat öğretilerine aykırı birçok hüküm içermesi sebebiyle (TB, Şabat 13b), mabedin yıkılmasından kısa süre önce "apokrif" ilan edilmekten son anda kurtulduğunu söylenmektedir. Bkz. Louis Ginzberg, "Ezekiel, In Rabbinic Literature", The Jewish Encyclopedia, V, (ed. Isidore Singer), Funk and Wagnalls Company, New York and London, 1903, s. 316.

⁴⁸ Bu benzetmelerin birincisinde, Kudüs halkı asma odununa benzetilmektedir. Burada hainlikleri sebebiyle onların ateşe yanan ve bir değeri olmayan asma odununa çevrileceği, memleketin ise viraneye döndürüleceği söylenmektedir. (Bkz. Hezekiel 15/1–8). İkincisinde ise Kudüs halkı, fahişelik yapan bir kadına benzetilmektedir. (Bkz. Hezekiel 16). Ancak bunları fahişelikten biraz farklıdır. Zira fahişelik yapana hediyeler verilirken, burada fahişelik yapan hediye kendisine gelenlere vermektedir. Üçüncü misalde ise, iki kartaldan (Nebukadnezar ve II. Psammetik) ve bir erz ağacı (Yehoyakin) ve bir asma (Tsedekiya)'dan söz edilmektedir. (Bkz. Hezekiel 17).

⁴⁹ Bkz. Levililer 26 ve Tesniye 28.

⁵⁰ Eisenberg, 4–8.

⁵¹ Bkz. II. Krallar 21/10 vd.; 22/19 vd.; 24/3.

⁵² Bkz. Hezekiel 18/3, 25.

⁵³ Bkz. Hezekiel 18/30 vd.

⁵⁴ Bkz. Hezekiel 20/32 vd. Bkz. Greenberg, "Ezekiel", EJ, CD Edition.

⁵⁵ Makalede kullanılan apokrif kitaplar için bkz. Kutsal Kitap ve Deuterokanonik (Apokrif) Kitaplar, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2003.

tın. Günahlarımızdan ötürü bu yargıya layıktık. Senin sözünü dinlemedik, sana sırt çevirdik, işlediğimiz tüm günahlardan ötürü suçluyuz. Yapmamızı buyurduğun şeyleri yapmadık. Buyurduklarına uysaydık, huzur içinde yaşardık. Ama şimdi bu yargıyı ve bu cezayı hak ettik. Bizleri düşman eline, yasa tanımaz, kötü niyetli, küstah insanların eline, dünyanın en kötü kralının eline teslim ettin.”⁵⁶

Apokaliptik 4. Ezra kitabında, Yahudi geleneğinde var olan “*yukımın günahın bir cezası olduğu*” prensibi kabul edilmekte, ancak devamında, “Babil’in işleri, Sion’un işlerinden daha mı iyidir?”; “diğer millet seni İsrail’den daha mı çok tanıyor?” veya “diğer kabilelerden hangisi, Yakup’un bu kabilelerinin senin ahitine inandığı kadar inanıyor?”⁵⁷ gibi sorular sorulmaktadır.⁵⁸ Burada diğer birçok kitapta olduğu gibi, sürgün ve yıkım konusunda benzer sonuçlara varılmakta ve Yahudilerin başlarına gelen bu felaketin işledikleri günahın sonucu olduğu vurgulanmaktadır. Bu kitapta ayrıca, bu çağın çok kısa bir süre sonra sona ereceği de vurgulanmaktadır.⁵⁹

Sürgün dönemi ve sonrasındaki gelişmelerin anlatıldığı Ezra ve Nehemya kitaplarının konu hakkındaki değerlendirmesi ise çok açıktır. Burada, sürgün konusuna yaklaşımda bir dizi teolojik görüşler yer almakta; genel olarak bir halkın işlediği günah yüzünden anayurtlarından sürgün edilişlerinin hikâyesi anlatılmaktadır.⁶⁰ Bu günahlarının cezası, ancak sürgün edilişlerinin yetmişinci yılında, Yahve’nin, Babil’i işgal eden Pers hükümdarına, Yahudilerin anayurtlarına dönmelerine ve mabedi inşalarına izin veren bir bildiri yayınlaması için ilham etmesiyle⁶¹ son bulunduğu ifade edilmektedir.⁶²

Apokrif Baruk kitabında, sürgünde kendilerinden öncekilerin başlarına gelenlerden ders alan ve kötü davranışlarından vazgeçip Tanrı’nın ismini yüceltenlerle yeniden ahit yapıldığı şu cümlelerle ifade edilmekte-

⁵⁶ Bkz. Azarya’nın Duası ve Üç Genç Adamın Ezgisi 5–9.

⁵⁷ Bkz. 4. Ezra 3/31–32.

⁵⁸ John J. Collins, “*From Prophecy to Apocalypticism: The Expectation of the End*”, The Encyclopedia of Apocalypticism, (ed. John J. Collins), I, New York, 1998, 152

⁵⁹ Bkz. 4. Ezra 4/26. Apokaliptik 4. Ezra kitabında sürgüne yaklaşımının değerlendirmesi için bkz. James C. VanderKam, “*Exile in Jewish Apocalyptic Literature*”, Exile: Old Testament, Jewish, Christian Conceptions, (ed. James M. Scott), Brill, Leiden, New York, Köln, 1997, s. 107–109.

⁶⁰ Lester L. Grabbe, Ezra-Nehemiah, Routledge, London and New York, 1998, s. 184; Ackroyd, 240–241.

⁶¹ Bkz. Ezra 1/1–2.

⁶² Grabbe, Ezra-Nehemiah, 185.

dir: “Çok iyi biliyorum ki bu ulus beni dinlemeyecektir. Çünkü çok inatçıdır. Ama sürgünde oldukları ülkede bütün bunları merak edecekler. Onların Rabbi Tanrı olduğumu kabul edecekler. Onlara öyle bir yürek vereceğim ki, beni dinlemelerini sağlayacağım. Sürgünde buldukları ülkede beni övecekler, benim adımı anımsayacaklar. Artık inat etmeyecekler, ama Rableri'nin gözünde günah işleyen atalarının başlarına gelenleri anımsayarak kötü davranışlarına son verecekler. O zaman onları, İbrahim'e İshak'a ve Yakub'a ant içerek söz verdiğim ülkeye geri götüreceğim. Onlar bu ülkenin efendisi olacaklar. Onların sayısını artıracam, sayıları hiç azalmayacak. *Onlarla sonsuza dek sürecek bir antlaşma yapacağım.* Ben onların Tanrısı olacağım, onlar da benim ulusum olacak. Ulusum olan İsrail'i, ona vermiş olduğum ülkeden bir daha asla çıkartmayacağım.”⁶³

Sürgünün Yahudilerin işledikleri günahlara karşılık bir ceza olduğu görüşü, rabbiler arasında da yaygın bir görüş olduğu belirtilmektedir. Mişna'da sürgüne sebep olan günahlar olarak “putperestlik”, “ensest ilişki”, “kan dökme” ve “Şabat yılının gözetilmemesi”⁶⁴ gösterilmektedir.⁶⁵ Benzer ifadeler Talmud'da da zikredilmekte ve bu üç günah işlenirse, ceza olarak Yahudilerin sürgüne gönderileceği ve yerlerine başkalarının yerleştirileceği ifade edilmektedir.⁶⁶ Sürgün konusunda olumsuz görüş bildiren bir rabbi, Tanrı'nın özellikle kötülüğe meyli, sürgünü ve milletlerden Keldanileri ve İsmailileri yarattığına pişman olduğunu söylemektedir.⁶⁷ Bunlardan sürgün ile kötülüğe meyletmenin birlikte zikredilmesi, sürgüne karşı olumsuz yaklaşımın göstergesi kabul edilmektedir.⁶⁸

Yahudilerin sürgün edilmelerine pozitif yaklaşanlar da vardır. Bu düşüncede olanlara göre, Nebukadnezar mabedi yıkıp Yahudileri Babil'e sürgüne gönderdikten sonra, İsrail halkı, Babil'de putperestliği bırakmıştır. Babilliler Yahudileri ölüm tehdidiyle kendi putlarına tapınmaya zorladıklarında, Yahudi sürgünler daha önceki dönemlerde putlara gönüllü tapındıkları için pişman olmaya başlamışlardır.⁶⁹ Ayrıca, daha önceki peygamber sözleri Babil'de yeni yaşantıda önemli referans kaynakları olmuştur. Bunlar arasında Hoşea'nın Yahuda'ya yönelik eleştirileri (özellik-

⁶³ Bkz. Baruk 2/30-35.

⁶⁴ “Her yedi yıl sonunda bir ibra yapacaksın” Bkz. Tesniye 15/1; krş. Levililer 26/34 vd.

⁶⁵ Bkz. Mişna, Avot 5/9.

⁶⁶ Bkz. TB, Şabat 33a.

⁶⁷ Bkz. TB, Sukkot 52b.

⁶⁸ Feldman, 161.

⁶⁹ Eisenberg, 10.

le Hoşea 3), Amos'un son cümleleri,⁷⁰ Mika'nın bazı bölümleri,⁷¹ İşaya'nın ilk bölümleri yer almaktadır. Her ne kadar daha sonraki bir tarih olduğu söylene de, Yeremya'nın Mersiyeleri ile MÖ 587 olayları arasında bir ilişki kurulmaktadır. Aynı şekilde, MÖ 587 tarihine uyarlanması şüpheli görünse de bazı Mezmurlar (44, 74, 79) için de aynı şey söylenebilir.⁷²

Son dönemde bazı tarihçiler, geleneksel Yahudi düşüncesine aykırı olarak, Yahudilere karşı yapılan baskıların, onların lehinde sonuçlar doğurduğunu ileri sürmektedirler. Yahudilerin bu imparatorluklar sayesinde ayakta kaldıklarını, aksi takdirde İsrail, Yahuda ve Moab gibi küçük krallıkların birbirleriyle savaşarak yok olacaklarını düşünmektedirler. Ayrıca yapılan baskı ve zulümlerin Yahudileri monoteizme zorladığını, Yahudiler kendi hallerine bırakılmış olsalardı, inançlarını terk edip Yakın Doğu'da baskın olan paganizme boyun eğeceklerini iddia etmektedirler. Böyle olduğu için Yahudiler, asimilasyon ve yok olmaktan kurtulmuşlardır.⁷³

Sürgün, aynı zamanda yeni dinsel problemleri doğurmuştur. Yahuda krallığının düşmesine sebep olan felaket, Tanrı'nın adaleti ve onun tarihe müdahalesini haklı çıkarma (*theodicy*) problemini ortaya çıkarmıştır.⁷⁴ Felaketler neticesinde peygamberlerin zihnini kimi zaman, "eğer Yahve'nin her şeye gücü yetiyorsa ve hatta İsrail ve Yahuda'nın olduğu kadar diğer milletlerin de Tanrı'sı ise, neden kendi halkının yenilmesine izin vermiştir?" sorusu meşgul etmiştir. Hezekiel'e göre, "Eğer Yahve şehrinin ve mabedinin yıkılmasına ve halkının sürgüne gönderilmesine izin vermişse, bu onun güçsüzlüğünü ve zayıflığını göstermez. O bunu İsrail halkının günahları sebebiyle yapmıştır ve yapmaya mecbur kalmıştır."⁷⁵ Yahve'nin iradesi ve gücü sorgulanırken, peygamberlerin buna yorumu, bunun aslında Yahudilerin işledikleri günahların bir cezası olduğu, onları felakete sürükleyenlerin de "Tanrı'nın öfkesinin değneği, onun elindeki asa ise Tanrı'nın gazabı"⁷⁶ şeklinde olmuştur. Böylece peygamberler, bu konuda Yahudilerin düşmanlarını değil, İsrail ve Yahudalarını kınamışlardır.⁷⁷

⁷⁰ Bkz. Amos 9/11-15.

⁷¹ Bkz. Mika 2/12-13; 4/1-5; 4/6-7 (8-14); 5/1-14; 7/8-20.

⁷² Ackroyd, 45.

⁷³ Aberbach, 7-11.

⁷⁴ William Stein, "Exile, Babylonian", The Universal Jewish Encyclopedia, (ed. Isaac Landman), IV, Universal Jewish Encyclopedia Company, New York, 1948, s. 212.

⁷⁵ Bunun için bkz. Cornill, V/314.

⁷⁶ Bkz. İşaya 10/5.

⁷⁷ Aberbach, 20.

Yahudilerin ahlakî ve dinsel yozlaşma dönemleri içerisinde kendilerine gönderilmiş olan peygamberlerin mesajının ortak olduğu dikkat çekmektedir: *İnancınızı kaybeder, günah işlerseniz Tanrı Yehova düşmanlarınızı sizi cezalandırmak üzere görevlendirir.*⁷⁸ Bu nedenle başta Yahudilere ve Yahudiliğe en büyük darbeyi vurmuş Babil kralı Nebukadnezar olmak üzere,⁷⁹ Yahudi geleneğinde birçok kral, Yahudileri düzene sokmak için Tanrı'nın özel temsilcisi olarak görülmektedir.⁸⁰ Tanah'ta kral Yehoyakim'in, kral Nebukadnezar'a karşı ayaklanmasının ardından Nebukadnezar'ın onu ve halkını cezalandırması "*Yahuda'yı göz önünden kaldırmak için bu şey onun başına Rabbin emriyle geldi*"⁸¹ denilerek, felaketin kralın yaptıkları yüzünden olduğu söylenmektedir.

İşaya, yaklaşan felaket konusunda halkı uyarmakla görevlendirilmiştir.⁸² Kuzeydeki İsrail krallığının yıkılışı ve on kabilenin sürgüne gönderilişi gibi birçok olaya şahit olan İşaya, Asur'u açıkça Yahve'nin cezalandırma vasıtası olarak görmüştür.⁸³

Yahve tarafından Tsedekiya'yı cezalandırmak için görevlendirilen Nebukadnezar'ın rolü, Yeremya kitabındaki en temel unsurlardan birisidir.⁸⁴ Nebukadnezar'a karşı Yeremya'da yer alan bu olumlu yaklaşım, bununla da sınırlı kalmaz. Yeremya peygamber, Babil ve Nebukadnezar karşıtlarının yalancı peygamberler olduklarını ve onları dinlememelerini Yahudilerden talep eder.⁸⁵

Sürgün öncesi dönemde Asur, Babil ve Mısır'dan, İsrail'in varlığını tehdit eden çok güçlü milletler olarak söz edilirken, yalnızca Tanrı'nın onları kendi amacını gerçekleştirmek için birer araç olarak kullanabilece-

⁷⁸ Bunun için bkz. Aberbach, 13.

⁷⁹ Bkz. Yeremya 25/9; 27/6; 43/10.

⁸⁰ Peter Coxon, "*Nebuchadnezzar's Hermeneutical Dilemma*", *Journal for the Study of the Old Testament*, 66 (1995), s. 97.

⁸¹ Bkz. II. Krallar 24/3.

⁸² Bkz. İşaya, 6/11-13; 7/17, 18, 20; 8/4, 7.

⁸³ Bkz. İşaya; 10/5, 13, 24.

⁸⁴ Bkz. Yeremya 27-29. Yahve'nin Nebukadnezar'ı görevlendirdiği şu cümlelerle anlatılır: "Dünyayı, yeryüzünde olan insanı ve hayvanı büyük kudretimle ve uzanmış bazumla ben yarattım ve onu gözümde doğru olana veririm. Ve şimdi bütün bu memleketleri Babil kralı Nebukadnezar kulumun eline verdim... Ve onun memleketinin vakti gelinceye kadar bütün milletler kendisine ve oğluna ve oğlunun oğluna kulluk edeceklerdir." Bkz. Yeremya 27/5-7.

⁸⁵ "...Ve size gelince, peygamberlerinizi ve falcularınızı ve düşlerinizi ve müneccimlerinizi ve afsuncularınızı dinlemeyin. Onlar ki size: Babil kralına kulluk etmeyeceksiniz diye söylüyorlar. Çünkü onlar toprağınızdan sizi uzaklaştırınsınlar ve ben sizi süreyim de yok olasınız diye size yalan peygamberlik ediyorlar." Bkz. Yeremya 27/9-10.

ği veya kontrol altına alabileceği ileri sürülmektedir. Bu nedenle hiç kimse bu güçlerin yaptıklarının anlamını tam olarak anlayamayacağı gibi, bunların faaliyetlerinin arkasında Yahve'nin elinin olabileceğini göz ardı edemeyeceği ifade edilmektedir. Örneğin, İşaya için Asur, İsrail'i ve etrafındaki milletleri cezalandırmak için Yahve'nin bir aracıyken,⁸⁶ Yeremya'ya göre Yahve'nin tarihteki amacını yerine getirmek için görevlendirdiği hizmetçisi Nebukadnezzar'dır.⁸⁷ İkinci İşaya'da ise Koreş, Yahve'nin me-sihi⁸⁸ ve bütün amacını gerçekleştirecek kılavuzu⁸⁹ olarak nitelendirilmektedir.⁹⁰

Sürgünün günahlar sebebiyle tanrısal bir ceza olduğu görüşünde ittifak edilirken, bu cezanın ne kadar süreceği veya kaçınıcı nesle kadar devam edeceği konusunda farklı görüşler vardır. Sürgünün ne kadar devam edeceğine ilişkin en net tarih Yeremya tarafından verilmiştir: Tam yetmiş yıl.⁹¹ Yeremya sürgün öncesinde söylediği kehanetini, sürgün sonrasında da "...tam yetmiş yıl dolunca, sizi arayacağım ve sizi bu yere geri getirmekle iyi sözümü size yapacağım"⁹² diyerek devam ettirmiştir. Ayrıca Yeremya, "yetmiş dolunca, Rab diyor, fesatlarından ötürü Babil kralını ve o milleti ve Kildan'ler diyarını yoklayacağım ve onu ebedî viraneler edeceğim"⁹³ sözleriyle sürgündeki halkı teselli etmeye çalışmıştır.

Sürgün dönüşü dönemi anlatan II. Tarihler'in son bölümleri ile Ezra kitabında, Yeremya'nın yetmiş yıl kehaneti tekrar edilmiştir. "Yeremya'nın ağzı ile olan Rabbin sözü yerine gelsin diye, Rab Fars kralı Koreş'in ruhunu uyandırdı"⁹⁴ denilerek, tanrısal vaadin gerçekleştiği ve sürgünün yetmişinci yılının ardından dönüşün başladığı vurgulanmıştır.

Bazı araştırmacılar, Babil sürgününün, iddia edildiği gibi MÖ 539'da Pers hâkimiyeti döneminde son bulmadığı, aksine Yeni Babil'in yerine Perslilerin geçtiğini ve sürgünün devam ettiğini ileri sürmektedirler. Ezra'nın, duasında "*işte bugün biz köleleriz...ve biz büyük sıkıntı içindeyiz*"⁹⁵

⁸⁶ Bkz. İşaya; 10/5, 13, 24).

⁸⁷ Bkz. Yeremya 25/9; 27/6.

⁸⁸ Bkz. İşaya 45/1.

⁸⁹ Bkz. İşaya 44/28.

⁹⁰ Kenichi Kida, "The Sovereignty of God and The Destiny of the Nations in the Prophecies of Amos, Isaiah and Jeremiah", *Konsequente Traditionsgeschichte: Festschrift für Klaus Baltzer zu seinem 65. Geburtstag*, Universitätsverlag Freiburg Göttingen, 1993, s. 172.

⁹¹ Bkz. Yeremya 25/11.

⁹² Bkz. Yeremya 29/10.

⁹³ Bkz. Yeremya 25/12.

⁹⁴ Bkz. Ezra 1/1-2. Ayrıca bkz. II. Tarihler 36/22-23.

⁹⁵ Bkz. Nehemya 9/36-37.

sözlerini delil göstermektedirler. Ayrıca sürgün sonrası dönemde yazılan Daniel'de, günahın ve suçların sona ermesi için, yetmiş hafta geçmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁹⁶ Daniel'deki bu ifade üzerine, Şabat yılı hesabıyla sürgünün 490 sene süreceği⁹⁷ yorumu yapılmıştır. Dolayısıyla Yahudilerin Pers ve Helenistik dönemde hâlâ sürgünde olduğu sonucunun çıkacağını ileri sürmektedirler.⁹⁸

Hezekiel'de Tanrı'nın adaletinin kesinliğinden söz edildikten sonra, halkın günah ve suçlarla nasıl yaşayacakları⁹⁹ ve On Emir içerisinde yer alan babaların günahını üçüncü ve dördüncü nesle kadar çocuklar üzerinde aranacağı¹⁰⁰ endişesinin olduğu vurgulanmaktadır. Sürgün sonrasında halkın içine düştüğü bu açmazı Yeremya'nın cevabı rahatlatmış,¹⁰¹ Hezekiel'de, bunu daha ilerleterek tamamen farklı bir prensip geliştirmiştir. Hezekiel'e göre, toplu cezalandırma prensibi yanlıştır.¹⁰² Her nesil kendi günahları için cezalandırılacaktır: "...suç işleyen can, ölecek olan odur. Babanın fesadını oğul taşımaz ve oğlun fesadını baba taşımaz. Sâlih'in salâhı kendi üzerine olur, kötünün kötülüğü de kendi üzerine olur."¹⁰³ diyerek bir neslin günahını başka bir neslin çekemeyeceğini söylemektedir. Ayrıca, kendini düzelten iyi bir insanın geçmişte işlemiş olduğu günahları sebebiyle kınanamayacağı da şu cümlelerle ifade edilmiştir: "Kötü adam işlemiş olduğu suçların hepsinden döner ve bütün kanunlarımı tutar

⁹⁶ Bkz. Daniel 9/24.

⁹⁷ Bu hesaba göre, her yedi yıl bir Şabat yılı olduğuna göre, yetmiş şabat yılı, 490 seneye tekabül etmektedir.

⁹⁸ Knibb, 253-254; Bkz. Daniel Smith-Christopher, "Reassessing the Historical and Sociological Impact of the Babylonian Exile (597/587-539)", Exile: Old Testament, Jewish, Christian Conceptions, (ed. James M Scott), Brill, Leiden, New York, Köln, 1997, s. 22-23.

⁹⁹ Bkz. Hezekiel 33/10.

¹⁰⁰ Bkz. Çıkış 20/5. Ayrıca Tanah'ta Yehova'nın günahkâr babalar sebebiyle masum çocukları cezalandırdığı ve öfkesinin sonraki nesillerde de devam ettiğine ilişkin başka deliller de vardır. Bkz. Krş. II. Krallar 23/26; 24/3 vd.; Yeremya 15/4; Yeremya'nın Mersiyeleri 5/7.

¹⁰¹ "Artık o günlerde: Babalar koruk yediler ve oğulların dişleri kamaştı demeyecekler. Fakat herkes kendi fesadı için ölecek; koruk yiyen herkesin kendi dişleri kamaşacak. Bkz. Yeremya 31/29-30.

¹⁰² "Babalar koruk yediler ve oğulların dişleri kamaştı diye İsrail diyarı için bu meseli söyleyerek ne demek istiyorsunuz?... Artık İsrail'de bu meseli söylemeyeceksiniz. İşte bütün canlılar benimdir. Babanın canı benim olduğu gibi, oğlun canı da benimdir. Suç işleyen can, ölecek olan odur..." Bkz. Hezekiel 18/2-32.

¹⁰³ Bkz. Hezekiel 18/1-20. Tesniye'de, "oğullar için babalar öldürülmeyecekler ve babalar için oğullar öldürülmeyeceklerdir. Herkes kendi suçu için öldürülecektir" şeklinde geçmektedir. Bkz. Tesniye 24/16

ve hak olanı ve doğru olanı yaparsa, elbette yaşayacaktır; ölmeyecektir...”¹⁰⁴ Yine burada peygamber, günahın ya nesiller arasında “yatay”¹⁰⁵ veya tek bir nesil içerisinde “dikey” geçişini kabul etmemektedir. Böylece, yalnızca suçlu cezalandırılmakta, hatta bunlar da tövbe ederek Tanrı ile uzlaşabilmektedirler.¹⁰⁶

Talmud’a göre, Hezekiel’in bu çıkışı On Emir’de yer alan bir hüküm¹⁰⁷ hükümsüz kılmaktadır.¹⁰⁸ Hezekiel’e göre “suç işleyen can, ölecek olan odur.”¹⁰⁹ Buna göre herkes, kendi işlediği suçtan sorumludur. Bu düşünce, aynı zamanda Yahudilerin, Hıristiyanların “asli günah” düşüncesinden ayrıldığı noktalardan birisidir. Yahudilerin asli günaha inanmadıklarını söyleyen araştırmacılar da bunu delil olarak getirmektedirler.¹¹⁰

Tanah ve Talmud’daki bu belirsizliği gidermeye çalışan araştırmacılar, bu konuda farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Birçok Yahudi tarihçinin, Yeremya peygamberin, Babil sürgününün tam yetmiş yıl süreceği kehanetini¹¹¹ haklı çıkarmaya çalıştıkları görülmektedir. Başlangıç olarak farklı olay ve tarihleri esas alıp sürgünden dönüşe kadar geçen süreyi yetmiş yıla tamamlamaya uğraşmaktadırlar. Bunun için bazı araştırmacılar mabedin MÖ 586 yılında yıkılmasıyla, MÖ 516 yılında yeniden yapımının tamamlanmasına kadar olan zamanı esas almaktadır.¹¹² Bazıları, Ninova’nın düşmesiyle (MÖ 612), Babil’in Koreş tarafından ele geçirilme tarihi (MÖ 539) arasını hesap etmektedirler. Bir kısmı, Nebukadnezzar’ın MÖ 605’de tahta çıkmasını başlangıç kabul edip, MÖ 539 yılına kadar olan zamanı hesap etmektedirler. Alford ise MÖ 606 ila MÖ 538 yılları arasını esas alıp yetmiş yılı hesaplamaktadır.¹¹³ Bazı araştırmacılar

¹⁰⁴ Bkz. Hezekiel 18/21–28.

¹⁰⁵ Bkz. Çıkış 20/5.

¹⁰⁶ Greenberg, “Ezekiel”, EJ, CD Edition; Solomon Landman, “Ezekiel”, The Universal Jewish Encyclopedia, IV, (ed. Isaac Landman), Universal Jewish Encyclopedia Company, New York, 1948, s. 221–222; Bernard M. Levinson, “You Must Not Anything to What I Command You: Paradoxes of Canon and Authorship in Ancient Israel”, Numen, 50/1, Brill, Leiden, 2003, s. 33–34.

¹⁰⁷ “...benden nefret edenlerden babalar günahını çocuklar üzerinde, üçüncü nesil üzerinde ve dördüncü nesil üzerinde arayan” Bkz. Çıkış 20/5.

¹⁰⁸ Bkz. TB, Makkot 24a.

¹⁰⁹ Bkz. Hezekiel 18/4.

¹¹⁰ Trepp, 14.

¹¹¹ Bkz. Yeremya 25/11–12; 29/10.

¹¹² Charles Cutler Torrey, Ezra Studies, The University of Chicago Press, Chicago, 1910, s. 285; Jacob M. Myers, Ezra-Nehemiah, Doubleday, New York, 1964, s. 6.

¹¹³ B. H. Alford, Old Testament History and Literature, Longmans, Gren and Co., Londo, New York, Bombay and Calcuta, 1910, s. 170.

ise Ezra kitabındaki “*Fars kralı Koreş’in birinci yılında, Yerehya’nın ağzı ile olan Rabbin sözü yerine gelsin diye...*” (Ezra 1/1) cümlesini açıklarken, bunu yorumlamanın çok zor olduğunu söylemektedir. Çünkü ona göre, sürgün, başlangıç noktası kabul edilirse, Kudüs’ün düşmesiyle Koreş’in dönüş izni vermesi arasında geçen süre, Yerehya’nın söylediği gibi yetmiş yıla değil, kırk sekiz yıla denk düşmektedir.¹¹⁴ Şayet MÖ 597 yılındaki ilk Yahudi sürgünü başlangıç kabul edilse bile, MÖ 538’deki sürgün dönüşüne kadar toplam altmış yıla ancak denk gelmektedir.¹¹⁵ Bazı araştırmacılar ise tarihsel bir olay olarak sürgünün tek bir dönem olarak ele alınamayacağını, sürgünün başlangıcı olarak söylenen MÖ 6. yüzyılın sembolik bir dönem olduğunu, Antiyokus Epifanes’in zamanında bile sürgün döneminin devam ettiğini belirtmektedir.¹¹⁶

Sonuç

İsrailoğulları birçok kez sürgüne gönderilmiş, ancak hiçbirisi onlar üzerinde Babil sürgünü kadar etkili olmamıştır. Çünkü Babil ordusunun İsrail’in bağımsızlığına son verip halkını sürgüne göndermesi, Yahudilik’te daha önce benzeri görülmemiş derecede büyük bir krize sebep olmuş, pek çok dindar Yahudinin inancına büyük darbe indirirken, İsrailoğullarının hayatında önemli yeri olan pek çok şeyi de yok etmiştir. Yahudilik’te merkezî bir kutsallığı olan Kudüs’teki mabedin yıkılması, tanrısal korumanın bir sembolü olan Davut hanedanlığının çöküşü, Yahvistik inanç sisteminde temel bir kırılma olarak görülmüş, Kudüs’ün, mabedin ve Davud krallığının ebedî olarak korunmuşluğu inancı yıkılmıştır.

Yerehya ve Hezekiel, işlenen günahlar sebebiyle yakında gelecek felaketi haber vermesine rağmen, söz konusu bu yıkım Yahudiler açısından büyük bir şok olmuş, bunun için ağıtlar yakılmış (Yerehya’nın Mersiyeleri gibi) ve anısına oruçlar tutulmaya başlanmıştır.¹¹⁷ Bu şekilde onlar, Tanrı ile aralarını düzeltmeyi ve Yahuda’nın yeniden yapılandırılmasını arzu etmişlerdir.¹¹⁸

¹¹⁴ Torrey, 135–136; F. Charles Fensham, *The Books of Ezra and Nehemiah*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Michigan, 1994, s. 42–43.

¹¹⁵ Eisenberg, 10; Ackroyd, 240–241; Alford, 141; Charles F. Pfeiffer, *Exile and Return*, Baker Book House, Michigan, 1962, s. 105; Georgen, 47.

¹¹⁶ Bkz. Ackroyd, 242–243; Knibb, 255.

¹¹⁷ Bkz. Zekarya 7/1 vd.; 8/18–19.

¹¹⁸ Krş. Mezmurlar 137; Yerehya’nın Mersiyeleri 3/39 vd.; 5/19–21.

Sürgün sonrasında yaşanan kafa karışıklığı içerisinde Yahudiler arasında farklı tepkiler ortaya çıkmıştır: a. Güçsüz bir Tanrı olduğu düşünülerek, Yahve'ye ibadet tamamen terkedilmiş;¹¹⁹ b. Geleneksel din terk edilip işgalci Babil gücünün dünya görüşü kabul edilmiş; b. Yahvistik dindeki¹²⁰ Kenanî unsurlar kuvvetlendirilmeye çalışılmış; c. Yahvism'in özellikle monoteistik formu ön plana çıkartılmış; d. Dinî, siyasî ve sosyal bağlamda Yahvism yeniden şekillendirilmeye çalışılmıştır.¹²¹

¹¹⁹ Elmer W. K. Mould, *Essentials of Bible History*, The Ronald press Company, New York, 1966, s. 417.

¹²⁰ Yahvism ya da Yahvistik din tabiri, Kudüs'ün Babilliler tarafından yıkılmasından önceki dönemde, Yahuda'daki dini tanımlamak için kullanılıyordu. Sürgün öncesinde hâkim Yahvism, monoteist, teşbihsiz ve merkezî bir mabede yönelikti. Kimilerine göre bu "*millî Yahvism*" veya "*Birinci Mabete Yahvismi*"dir. Bkz. Becking, 5.

¹²¹ Becking, s. 4; Mould, 417-418.